

(1) בראשית פרק יב

- (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וּמְמֹלַדְתָּהּ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאָךְ:
- (ב) וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדַּלְתִּיךָ וְהָיָה בְּרַכָּה:

(2) רש"י על בראשית פרק יב פסוק ב

ד"א ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים להי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים להי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם:

(3) ספר דברים פרק ד

- (ז) פִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לֹא אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו פִּידוּד אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאָנוּ אֵלָיו:
- (ח) וּמִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לֹא חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צִדִּיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:

(4) תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר ושמתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות:

(5) תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טז:

ר"א המודעי אומר איצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו

(6) ספר גור אריה על בראשית פרק יב פסוק ב

זה שאומרים אלהי אברהם. פירוש כי הבטיחו הקב"ה שיהיה ממנו אומה גדולה, ומאחר שתהיה ממנו אומה גדולה הקב"ה מיחד שמו עליו, דאין הקב"ה מיחד שמו רק על אבות האומה, והיינו טעמא מפני שאין הקב"ה מיחד שמו על יחיד פרטי, רק על אומה שלימה, ואותם שהם אבות האומה הקב"ה מיחד שמו עליהם, ולפיכך על האבות דווקא:

(7) זהו שאומרים אלהי יצחק וכו'. מפני שכל אחד הוא תוספת ברכה, לכך צריך לדרוש על יצחק ועל יעקב. וראוי לך לידע שיש במדרש הזה (פסחים קיז ע"ב) עניין פנימי נסתר, כי ראוי "ואעשך לגוי גדול" לאברהם כי אליו הגדולה, והברכה היא מכה יצחק יורדת לעולם, 'הרוצה להעשיר יצפין' (ב"ב כה ע"ב), והוא ידוע למבינים. והגדלת השם הוא במדת יעקב לעשות לו שם תפארת (ראה ישעיה סג, יד), והוא ידוע, וזה "ואגדלה שמך" שאמר 'אלהי יעקב':

(8) בך חותמין כו'. ואם תאמר מאחר שכלם אבות למה לא יחתום בכולם, ואין זה קשיא, דאין חותמין בשתיים, כדאמרין במסכת ברכות (מט.). ואם תאמר מאי שנא אברהם, נראה מפני שהבן בכח האב ואין האב בכח הבן, ולכך בחתימת אברהם יש חתימה יצחק ויעקב. ואלו דברים הם אמת למבינים, והוא דבר נעלם:

(9) מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים קיז:

זו שאומרים אלהי אברהם כו' הוא מבואר שזה הכתוב הוא תחלת דבר ה' עם אברהם ולא נאמר אלא בלשון סיפור דברים שזאת אעשה לך שתהיה לגוי גדול וגם ואברך ואגדלה גו' אבל לא בירך עתה בכל זה אלא שבישר לו עתה על כל הטובה וברכה שיתן לו ולבנו ולבנו בנו וזאת הראיה שדברים אלו בעצמם נאמרו שוב לאברהם דכתיב ואברהם היו יהיה לגוי גדול וכבר ידוע כי אלהים הוא בעל הכוחות וז"ש אלהי אברהם שזה הכח אלהי שיהיה לגוי גדול ניתן לאברהם אחר שהיו הוא ושרה אשתו עקרים וזהו שאומרים אלהי אברהם כי זה כח אלהי שיהיה לגוי גדול נתקיים באברהם

(10) ואמר ואברכך שזה כח אלהי לא נמצא באברהם אלא ביצחק שנא' ויברך אלהים את יצחק וז"ש אלהי יצחק כי זה כח הברכה שאמר ואברכך נתקיים ביצחק ואמר ואגדלה שמך גו' זה כח אלהי לא נגלה לאברהם וליצחק אלא ליעקב כי היה שמו ע"ש עקב ושפלות וגידל שמו הקב"ה כ"א ישראל יהיה שמך וז"ש אלהי יעקב שזה כח אלהי ואגדלה שמך על יעקב נאמר

(11) ואמר יכול בכולן חותמין כי החתימה בשם של ד' שם אחדות על כולן נאמר ת"ל והיה ברכה בך חותמין כו' והי"ה הן אותיות של שם ד' וא"ל הקב"ה שהוא יהא נזכר בחתימה כי אברהם הוא הראשון אשר על ידו

נתייחד שמו של הקב"ה וכדלקמן אמר הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולם נאה ליחיד כו' ולזה גבי יצחק כתיב ויברך אלהים גו' ולגבי יעקב ויאמר אלהים לא יקרא גו' אבל גבי אברהם זכר שם של ד' בברית בין הבתרים וא"ל אנכי מגן לך שהוא מעין החתימה

12) הכתב והקבלה על בראשית פרק יב פסוק ב

ואעשך לגוי גדול. זה שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהא חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם (רש"י מרבותינו בפ' ערבי פסחים), ונ"ל בכונתם כי מציאות אלהות אחדות השגחתו ויכלתו נודעת לנו אם מצד הידיעה והשכלה המחקרית, אם מצד האמונה, ושתייהן כאחת טובות, כי הידיעה לבדה איננה מספקת בכל עת וזמן, כי הדעת ושכל האדם ישתנה לפי המקרים, ובעתים רעים אין דעתו צלולה עליו ובנקל יוכל לפול ברשת הספק באמתיות אלה, וגם האמונה לבדה איננה מעלת נכבדת, כי מצד שאלות המינים אפשר להתרפות באמונה לבדה, ולזה האמונה היא עזר הידיעה והידיעה משענת האמונה

13) וכל אחת צריכה לחברתה, לא ירף מלחקור בדעתו על אמתת אמונתו, אמנם גם מה שנעדר ממנו הידיעה וההשכלה יתלה החסרון בדעתו ויחזיק באמונתו (ועל שתיים אלה ר"ל הידיעה והאמונה תיקנו אנשי כנה"ג אמת ואמונה בברכה שלאחר קבלת מלכות שמים ואחדותו ועול מצותיו ית', אמת על ידיעת אמתות אלה לאנשי חקרי לב, ואמונה על ידיעת אמתותה מצד קבלת אבותינו שבידינו),

14) והנה אברהם אבינו הראשון הכיר את בוראו מצד החקירה, להיות שידיעת אמתות אלה שמצד הידיעה וההשכלה תועלתה לכל באי עולם, כי זה כל אדם אף שאינו מזרע אברהם כולם ישתעשעו בהשגת אמתות הנכבדות האלה, לכן אמרו ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם, כי כל גויי הארץ וכל איש מאנשי העולם אשר יעלה בדעתו השגת האמתות האלה יאמר אלוה זה שהשגתיהו בשכלי ודעתי הוא האלהים שאמתתו ואחדותו נתברר לאברהם ואשר השתדל מאד לפרסם אמתתו לכל באי עולם ובוזה יזכר שם אברהם לעולם לאב ראשון בענין נעלה כזה;

15) ולהיות שהידיעה לבדה איננה מספקת בכל עת כמבואר במה שקדם הוסיף הוא ית' לאברהם להבטיחו בברכה כי גם זרעו אחריו ימלאו מקומו ויחזיקו בידיעת אמתותם ויתחזקו לו ג"כ באמונה, עז"א ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק, שכל באי עולם אשר יאמינו באמתות האלה יאמרו הוא האלהים אשר אמתותו התחזקה ליצחק עד שבא אצלו בגדר האמונה כל תמוט; והוסיף עוד בברכתו אותו לאמר ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב, שגם זרעו השלישי יחזיק במעוז האמונה הזאת והחוט המשולש לא במהרה ינתק;

16) והוסיף בברכתו אליו שגם דורות העתידים לעמוד מבניו יחזיקו באמתות אלה משני פנים מצד האמונה גם מצד הידיעה, וכמו שקרה לאבותינו בהיותם תחת רועה הנאמן שאמר להם "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים" וגם בימים הבאים נבטחנו מן הנביאים "ומלאה הארץ דעה את ה'" וזהו אמרם יכול בהם חותמין ר"ל שבניהם אחריהם יתומו ויסיימו באמונה לבדה בהעדר הידיעה השלמה, ת"ל והיה ברכה בך חותמין ר"ל חתימת וסיום ימי העולם יהיה כפי ערך מדרגתם, וסוף זרעם בימים הבאים יהיו מן יודעי אלהים באמת:

17) רב שר הירש על בראשית פרק יב פסוק ב

הנה, "אלהי אברהם" עודנו "אלהינו"; האל שאברהם הכירו, שהתגלה לאברהם ונודע בגורלו - עודנו אלהי ישראל; ואנחנו זקוקים לכינוי זה - לא מפני שהאל נצטמצם רק לאברהם, אלא היפוכו של דבר: כדי להבדיל בין אלהי אברהם, שהוא אלהי העולם כולו, "קונה שמים וארץ", - לבין כל סילוף וצמצום של מושג האל; ירושה זו משותפת לכולנו, והיא עברה אלינו מידי אברהם; בזכותה עודנו אומה גם היום - ללא קשר של אדמה משותפת.

18) והנה, לא אברהם בלבד, אלא גם בנו ונכדו היו מרכבה לשכינה; השגחת ה' התגלתה בהם, והם היו למופת לכל בית ישראל. ואנחנו אומרים לא רק "אלהי אברהם", אלא גם "אלהי יצחק" ו"אלהי יעקב"; ורבותינו רואים בכך את עיקר הברכה שניתנה לאברהם (פסחים ק"ז ע"ב). ודוקא ב"אלהי יעקב" מתגשמת ברכת "ואגדלה שמך". בגורלו של יעקב התגלה לעין כל, שיעוד ישראל איננו תלוי בכל כבוד וברק חיצוני. אם אין רכוש לאדם, תגלה אישיותו בכל גדולתה. הברכה היוצאת מן הדל יכולה להיות תלויה רק בעצם אישיותו. ישראל הוא גדול גם בבחינת "יעקב"; זה מאות בשנים לא הראה את כוחו בתפארת גבורת מלחמה; ואף על פי כן, גדול שמו בגויים - בעצם אישיותו הרוחנית והמוסרית. אכן, "יעקב" הוא ה"מגדל שמך".